

Neki problemi i karakteristike proizvodnje uljanih kultura u našoj zemlji

Osnovne naše uljane kulture, obzirom na volumen sadašnje proizvodnje, su sun-
cokret (cca 65% ukupne proizvodnje uljanih kultura) soja, uljana repica, ricinus,
maslina i sezam. Kao sirovina za proizvodnju ulja upotrebljava se i bundevska ko-
štica, pamučno sjeme, kukuruzne klice i sjeme lana. Da bi se uočio opseg i značaj
te proizvodnje za naš fond masnoća, dajemo podatke **o našoj proizvodnji životinjskih
i biljnih masnoća i nuzproizvoda pred rat, te posljednjih godina, u tonama:**

PROIZVODI:	1939	1956	1957	1958
svinjska mast	90.000	95.000	105.000	110.000
maslac	7.800	9.100	10.400	10.500
loj	1.500	2.600	3.500	5.000
jestivo ulje	27.000	35.800	38.500	47.900
margarin	—	300	3.200	5.000
biljna mast	—	—	—	1.500
tehničke masnoće	2.900	5.500	6.300	9.100
uljane sačme i pogače	1	50.000	47.000	49.000

Međutim, kako su domaći izvori sirovina bili nedovoljni da podmire potrebe indu-
strije i tržišta, prisiljeni smo stalno uvoziti znatne količine jestivih i tehničkih ma-
snoća, biljnog i životinjskog porijekla, te uljarica. **Taj uvoz iznosio je u posljednje
gore navedene godine:**

PROIZVODI:	1956		1957		1958	
	tona	000 din	tona	000 din	tona	000 din
životinj. masnoće	55.000	4.986.000	38.000	3.768.000	43.000	3.862.000
biljne masnoće	9.300	963.000	31.000	3.220.000	36.000	3.221.000
uljarice	40.000	1.545.000	38.000	1.827.000	9.000	387.000
UKUPNO:	104.300	7.494.000	107.000	8.815.000	88.000	7.470.000

Dakle, u posljednje tri godine uvezli smo cca 300.000 tona masnoća i uljarica, u
vrijednosti gotovo 24 milijarde deviznih dinara (na bazi U\$ = 300 din).

**Ova proizvodnja uz uvoz omogućila je slijedeću potrošnju masnoća po glavi
stanovnika u kg**

	1939	1956	1957	1958
svinjska mast	5,8	7,2	7,2	7,3
maslac	0,5	0,5	0,6	0,6
jestivo ulje	1,7	2,0	2,1	2,4
margarin	—	0,1	0,2	0,3
biljna mast	—	—	—	0,1
ukupno jestive masnoće	8,0	9,8	10,1	10,7
ukupno tehničke masnoće:	0,6	1,3	1,5	1,8
SVEUKUPNO:	8,6	11,1	11,6	12,5

Uz ukupan porast potrošnje masnoća, karakteristična je stagnacija u potrošnji svinjske masti, a stalan porast potrošnje biljnih masnoća: ulja, margarina i biljnih masti. Ovo je u skladu s principima savremene ishrane. Smatra se, da će i buduću potrošnju jestivih masnoća karakterizirati daljnji porast potrošnje masnoće po stanovniku i to biljnih masnoća uz relativni pad potrošnje svinjske masti. Orijentacija našeg stočastva na uzgoj isključivo svinja mesnatog tipa, dovest će do relativnog smanjenja proizvodnje masti i time spriječiti pojavu njenih tržišnih viškova. Prema tome, **ocjenjujemo slijedeću potrošnju biljnih masnoća do 1965. godine po stanovniku u kg., odnosno ukupno u tonama:**

PROIZVODI:	1960	1961	1962	1963	1964	1965
jestive biljne masnoće						
po stanovniku kg	3,1	3,5	4,0	4,5	5,0	5,5
ukupno u tonama	57.000	66.100	76.500	87.200	98.000	110.000
tehničke biljne masnoće						
po stanovniku kg	0,9	1,0	1,1	1,2	1,3	1,4
ukupno u tonama	16.800	18.900	21.000	23.000	25.500	27.700
ukupno biljne masnoće						
po stanovniku u kg	4,0	4,5	5,1	5,7	6,3	6,9
ukupno u tonama	73.800	85.000	97.500	110.200	123.500	137.700

Napomenuli smo već, da se proizvodnja uljarica nije kretala u skladu s potrebama industrije ulja, odnosno tržišta biljnih masnoća, **premda je i po površinama i po ukupnom prinosu ta proizvodnja danas dvostruko, odnosno trostruko veća od predratne:**

period	ukupne oranične površine u ha	Površine pod uljaricama u ha	% učešća	proizvodnja uljarica u tonama
Ø 1935—1939	7.114.000	45.200	0,6	32.400
Ø 1947—1956	7.300.000	132.870	1,8	113.700
1956	7.600.000	100.000	1,3	69.000
1957	7.630.000	105.000	1,4	110.000
1958	7.650.000	104.000	1,4	100.000

Iz prednjih podataka je vidljivo, da su površine pod uljaricama vrlo male u odnosu na ukupne oranične površine. Zatim, da te površine u zadnje tri godine stagniraju na nivou, koji je za cca 30% manji od desetogodišnjeg prosjeka.

U odnosu na predratno stanje, znatno se izmijenila i struktura površina pod pojedinim vrstama uljarica. Dok je prije rata uljana repica zauzimala najveće površine, poslije rata najveći dio površina bio je pod suncokretom. **Kod najvažnijih uljarica te površine su se kretale u hektarima:**

uljarice:	1935—1939	1947—1956	1956	1957	1958
suncokret	11.000	108.000	73.000	81.600	73.600
uljana repica	17.600	9.000	8.000	4.000	9.000
scja	2.000	5.300	2.900	5.100	8.100
mak	8.000	4.700	6.200	4.600	3.900
ricinus	400	2.000	1.000	3.000	3.500

Srazmjerno s ovim, kretala se i proizvodnja pojedinih uljarica, za koje je karakteristično da ukupni prosječni prinosi po hektaru u poslijeratnom periodu nisu dostigli prosječne predratne prinose:

Godine:	suncokret		soja		uljana repica	
	tona	mtc/ha	tona	mtc/ha	tona	mtc/ha
Ø 1935–1939	16.540	15,1	1.933	10,3	11.227	6,3
Ø 1947–1956	102.000	9,4	3.200	6,0	5.450	6,1
1956	59.000	8,1	2.500	8,5	4.660	5,9
1957	92.700	11,4	8.060	13,2	2.980	7,4
1958	79.600	10,8	6.990	8,6	7.130	7,9

Sadašnji obim proizvodnje uljanih kultura nije dovoljan da podmiri postojeće potrebe na biljnim, jestivim i tehničkim masnoćama te sačmama uljarica. Kako postoje realne mogućnosti za znatno povećanje te proizvodnje, treba provesti određene mjere, kako bi se riješio taj debalans i stvorili novi izvori za podmirenje potreba, koje naglo rastu. Na temelju ovoga, a imajući u vidu i pojedine programe poljoprivrede. Stručno udruženje prehrambene industrije FNRJ procijenilo je slijedeći opseg proizvodnje uljanih kultura i ostalih sirovina do 1965 godine u 000 tonama:

proizvod:	1960	1961	1962	1963	1964	1965
suncokret	120,0	140,0	150,0	160,0	165,0	170,0
soja	120,0	140,0	142,0	145,0	148,0	150,0
uljana repica	13,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0
ricinus	3,0	4,0	5,0	7,0	8,0	10,0
kukuruzne klice	2,2	12,7	26,7	37,6	37,8	38,0
masline	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0
ostalo	19,8	23,3	23,3	44,4	54,2	69,0
Ukupno:	303,0	365,0	402,0	439,0	458,0	482,0

U prednjoj tabeli po »ostalo« obuhvaćeni su: lan, sezam, pamučno sjeme i bundevske koštice.

Iz ovih količina uljarica i ostalih sirovina dobiva se preradom, u tonama:

proizvodi:	1960	1961	1962	1963	1964	1965
sirova jestiva ulja	66,0	79,4	86,8	93,7	96,7	100,7
sirova tehnička ulja	4,9	6,7	8,5	11,2	13,4	16,2
ukupna sirova ulja	70,9	86,1	95,3	105,0	110,1	116,9
sačme i pogače	152,7	188,1	207,9	226,4	235,5	245,9

Ako ovu proizvodnju uporedimo s naprijed navedenim predviđanjem potrošnje biljnih masnoća do 1965 g., vidimo da bi do 1963 g. proizvodnja jestivih ulja bila veća od potreba, a da zatim dalje relativno padne na cca 90% rastućih potreba.

Kod tehničkih masnoća predviđene potrebe bile bi podmirene sa cca 40–70%. Najteža će situacija biti kod sačmi i pogača gdje je taj nesklad najveći, s time da će se on, kod ovako predviđene proizvodnje, povećati iz godine u godinu. Da bi se ovaj problem riješio bit će potrebno provesti široku akciju i stvoriti uslove za brži i veći porast proizvodnje soje, ili će se morati i dalje uvoziti uljarice, sačme i pogače. Pri tome treba imati u vidu, da je današnji godišnji kapacitet industrije ulja cca 70.000 t jestivih i tehničkih ulja, te da prema tome ne postoje kapaciteti, koji mogu preraditi već za slijedeću godinu predviđenu proizvodnju uljarica i ostalih sirovina. Stoga je nužno odmah pristupiti rekonstrukciji i proširenjima kapaciteta pojedinih uljara, odnosno izgraditi nove pogone za preradu soje.

Međutim, za sada je težište problema kako povećati proizvodnju i dobiti potrebne, odnosno planirane količine uljanih kultura. Ugovaranje proizvodnje uljarica roda

1960. godine, industrija ulja sa zadružnim i ostalim socijalističkim proizvođačkim organizacijama, jasno pokazuje da se u 1960. godini ne će ostvariti planirana proizvodnja uljarica. Ovdje se posebno želimo osvrnuti na dvije najvažnije kulture: **suncokret**, kao najvažniju sirovinu za proizvodnju kvalitetnog jestivog ulja, a i sačmu te **soju**, kao osnovni izvor bjelančevina u uobičajenim stočnim koncentratima. Naime, smatra se da uljana repica, prvenstveno zbog slabije kvalitete ulja i sačme, ne će više uzeti mjesto koje je ranije imala u proizvodnji uljarica.

Premda je ove godine prvi puta Društvenim planom FNRJ (Sl. list 52/59) planirana proizvodnja 120.000 t suncokreta, industrija nije u stanju ugovoriti s poljoprivrednim proizvođačkim organizacijama više od cca 80.000 t suncokreta. I kod soje situacija nije bila ništa bolja. Ako ne želimo nastaviti s uvozom biljnih masnoća, te otpočeti s uvozom sačmi i pogača u velikim razmjerima, a u skladu s potrebama brzog podizanja našeg stočarstva, potrebno je što prije riješiti probleme, koji koče odnosno onemogućuju planirani porast proizvodnje uljarica. Smatramo da su to slijedeći osnovni problemi:

1. Kod suncokreta izvršiti proizvodne pokuse s ruskim vrstama suncokreta, koje sadrže od 40–52% ulja, te ukoliko dobijemo zadovoljavajuće rezultate u pogledu prinosa i sadržaja ulja, ovo će biti odlučan faktor rentabilne proizvodnje suncokreta. Kod soje izvršiti rejoniranje sorata za pojedina proizvodna područja, obzirom da je soja na ovo posebno osjetljiva kultura;

2. Poljoprivreda treba utvrditi proizvodni potencijal suncokreta i soje uz primjenu optimalne agrotehnike. Prema dosadašnjim ispitivanjima, on iznosi kod suncokreta 40–42 mtc/ha, a kod soje 30 mtc/ha. Ta ispitivanja treba nastaviti, ubrzati i proširiti sjetvom u čistoj kulturi i združenim usjevima. Time ćemo dobiti jedan od faktora za utvrđivanje realnog mjesta uljarica među ostalim kulturama;

3. Potrebno je ukinuti naturalnu stimualciju proizvođača sačmom od proizvedenih, odnosno prerađenih uljarica iz više razloga. Prvenstveno zato, što se sačme samo kroz krmne smjese racionalno i ekonomično koriste u stočnoj ishrani, pa ih stoga treba dati na preradu tvornicama stočnih koncentrata. Drugo: budući da se dobar dio sačme u praksi i ne vraća proizvođačima uljarica, jer ih zadružne organizacije, koje disponiraju sačmu iz industrije ulja, prodaju ostalim interesentima za sačmu. Prema tome, naturalna stimulacija dijelom i ne postoji, premda kada se govori o niskim, odnosno neusklađenim cijenama uljarica u odnosu na žitarice, napominje se, da sastavni dio otkupne cijene uljarica čini i niska cijena sačme, koju proizvođač dobiva kroz tu stimulaciju. Ovakvo stanje otkupnih cijena i naturalne stimulacije svakako koči porast proizvodnje uljarica. Osim toga, davanjem sačmi po postojećim nerealno niskim cijenama poljoprivrednim organizacijama, koje inače ne će sijati uljarice, podražavamo taj njihov stav, jer bi u protivnom bile prisiljene sijati uljarice, da dođu do potrebne sačme za svoje stočarstvo.

4. Istovremeno s ukidanjem naturalne stimulacije treba preispitati otkupne cijene uljarica i uskladiti ih sa cijenama žitarica i šećerne repe. Ako uporedimo njihove cijene na svjetskom tržištu, otkupne cijene u glavnim proizvođačkim zemljama, zatim odnos prosječnih prinosa uz visoku agrotehniku, visinu potrebnih ulaganja, posebno radne snage, ima osnova za korekciju odnosa tih cijena. Pri tome treba imati u vidu potrebu stimulacije za prelaz na proizvodnju uljarica, bar u početku, dok se ne steknu određena iskustva, proizvodne navike i uvjerenje o rentabilnosti te proizvodnje na bazi postignutih rezultata;

5. Poznato je, da su prodajne cijene za sačmu industriji ulja odredili državni organi i da su one u velikom neskladu s ostalim cijenama stočne hrane, obzirom

na njihovu hranidbenu vrijednost. Ove niske ekonomski neopravdane cijene sačme dovode do nezdrave situacije preprodavanja sačmi između više poduzeća, do raznih nepravilnih robnih kompenzacija, vezanih poslovima i t. d. Takve cijene sačme, osim toga, zamagljuju stvarnu vrijednost i proizvodnu rentabilnost uljarica.

6. Potrebno je staviti pod kontrolu cijene krmnih smjesa, da tvornice smjesa u želji za što većom zaradom ne bi nepotrebno povisivale njihove cijene, a što je moguće zbog nestašice koncentrata, a što će potrajati vjerojatno još niz slijedećih godina. Ovako formirane cijene krmnih smjesa bile bi štetne za brzo uvođenje smjesa u širokim razmjerima, te bi stvorile nepotrebnu pregradu između prerađivača uljarica odnosno proizvođača sačmi i stočarstva;

7. Potrebno je što prije formirati sredstva, fondove za unapređenje proizvodnje uljarica, jer je to važan faktor brzog rješavanja problema velike proizvodnje uljarica. Za unapređenje proizvodnje žitarica utrošena su i daju se velika sredstva, a to je donijelo i rezultate, koji opravdavaju ta ulaganja.

8. Treba hitno ispitati mogućnost maksimalne mehanizacije u proizvodnji uljarica, jer je sadašnji način proizvodnje, osobito kod suncokreta, koji zahtijeva mnogo radne snage, kočnica povećanja te proizvodnje, za razliku npr. pšenice, kod koje je visoko sprovedena mehanizacija učinila tu proizvodnju vrlo rentabilnom i dovela do naglog povećanja njene proizvodnje.

9. Pored rješavanja materijalne baze ne treba zapostaviti ni organizacioni faktor. Poljoprivreda je u kratkom razdoblju uspjela naglo povećati proizvodnju talijanske pšenice, hibridnog kukuruza te šećerne repe, pored ostalog, jer je organizirala široku, svestranu akciju da se to ostvari, jer su se na tom zadatku angažirale na terenu sve političke i privredne organizacije. Međutim, proizvodnji uljarica se ne posvećuje gotovo nikakva pažnja, posebno suncokretu, koji se sije na najslabijem zemljištu kao i na zemljištu, gdje se zbog dugog zadržavanja vode u proljeće druge kulture nisu mogle zasijati. To potpomažu i razna zastarjela i netočna gledanja na proizvodnju suncokreta kao na pr. da suncokret naročito iscrpljuje zemljište, premda su ispitivanja instituta u Novom Sadu od 1948—52. godine utvrdila, da je prinos pšenice poslije suncokreta bio stalno od 1—3,9 mtc po ha veći nego prinos poslije kukuruza.

Prema tome, neophodno je i za uljarice organizirati široku akciju povećanja njihove proizvodnje. Ovim pripremama treba što prije pristupiti, kako bi se do jeseni riješili osnovni izloženi problemi i tako stvorili uslovi za znatno veću produkciju uljarica već u 1961. godini.